

ESTUDIOS NEOGRIEGOS

REVISTA CIENTÍFICA
DE LA
SOCIEDAD HISPANICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS

2014

Número 16

SOCIEDAD HISPÁNICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS

ESTUDIOS NEOGRIEGOS

REVISTA CIENTÍFICA
DE LA
SOCIEDAD HISPÁNICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS

Número 16

2014

SOCIEDAD HISPÁNICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS

ESTUDIOS NEOGRIEGOS: Revista científica de la Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos. Título abreviado: *Estud. Neogriegos* – N. 1 (1997) – Granada: Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos, 1997-2001, País Vasco, 2003-2005, Vitoria-Gasteiz, 2009-2010, Granada, 2011-2015

Anual

ISSN 1137-7003. Depósito Legal: GR- 82-97

1. Lengua griega medieval y moderna – Publicaciones periódicas 2. Literatura griega medieval y moderna – Publicaciones periódicas 3. Civilización griega medieval y moderna – Publicaciones periódicas I. Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos. Publicaciones

807.73/.74 (05) – 877.3/.4 (05) – 008 (495)(05) – 008(495.02)(05)

ESTUDIOS NEOGRIEGOS, publicación científica anual de la Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos, acoge trabajos originales e inéditos en forma de artículos, actualizaciones bibliográficas, reseñas y noticias, relacionados con la Grecia medieval, moderna y contemporánea, preferentemente en los ámbitos artístico, filológico, histórico, lingüístico y de traducción.

Quienes deseen enviar originales para su publicación habrán de ser socios de la SHEN. También podrán publicarse trabajos de miembros de la Sociedad Europea de Estudios Neogriegos.

Estudios Neogriegos se edita una vez al año. El plazo de entrega de originales finaliza el día 30 de septiembre. El Comité editorial acusará recibo de la recepción de los originales y se iniciará el proceso evaluador de los trabajos. Todos los trabajos recibidos serán evaluados por al menos dos especialistas en cada materia. Durante el proceso se mantendrá el anonimato tanto de los evaluadores como de los autores. La aceptación o no del trabajo será comunicada al autor en diciembre. Después, a medida que se avance en la composición de la revista, el autor recibirá las galeras de la compaginación para que las devuelva corregidas en el plazo indicado.

La extensión máxima de los trabajos es de 6000 palabras y tendrán que ir precedidos por el título – en la lengua del artículo y en inglés-, el nombre del autor o autores, y la dirección completa de la institución a la que pertenecen. Todos los artículos incluirán un resumen en la lengua de redacción del artículo y otro en inglés, de un máximo de seis líneas, así como las palabras clave en los mismo idiomas (máximo cinco). Para las reseñas, se recomienda un máximo de 1500 palabras. El número de palabras incluye las notas y la bibliografía utilizada tanto en artículos como en reseñas. La información sobre las normas de publicación se detalla en las páginas finales del volumen.

EQUIPO DE DIRECCIÓN

Directora: Alicia Morales Ortiz (*Universidad de Murcia*)
Secretario: Francisco Morcillo Ibáñez (*IES Albacete*)

CONSEJO DE REDACCIÓN

Javier Alonso Aldama (*Universidad del País Vasco*), José Antonio Costa Ideias (*Universidad Nova de Lisboa*), Ernest Marcos Hierro (*Universitat de Barcelona*), Encarnación Motos Guirao (*Universidad de Granada*), Manuel Serrano Espinosa (*Universidad de Alicante*), Penélope Stavrianopulu (*Universidad Complutense de Madrid*).

CONSEJO ASESOR

Miguel Castillo Didier (*Universidad de Santiago de Chile*), Kostas Dimadis (*Freie Universität Berlin*), José Mª Egea (*Universidad del País Vasco*), Hans Eideneier (*Universität zu Köln-Universität Hamburg*), Παναγιώτης Γιαννόπουλος (*Université Catholique de Louvain*), Γιάννης Χασιώτης (*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*), Ερατοσθένης Καψομένος (*Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*), Antonio Melero Bellido (*Universidad de Valencia*) y Moschos Morfakidis Filactós (*Universidad de Granada*).

COMPAGINACIÓN Y CORRECCIÓN: Equipo de dirección

IMPRESIÓN: ALSUR

SUSCRIPCIÓN Y COMPRA: España y América Latina, 35€; Europa, 40€; Norteamérica 40€.

INFORMACIÓN Y CONTACTO: sociedadestudiosneogriegos@gmail.com – <http://www.shen-org.es>

Esta publicación se ofrece en intercambio con cualquier otra publicación también periódica que tenga parecidos intereses y cobertura.
El Equipo de dirección no se responsabiliza de las opiniones de los autores de los trabajos.

SUMARIO

Editorial.....	7
Οι γεωγραφικοί όροι και οι ταυτίσεις τους στο <i>Διγενή Ακρίτη</i> (χφ. Escorial): αναλυτικός πίνακας <i>Geographical terms in Digenis Akritis (mss. Escorial): detailed index</i> <i>Ιωάννης Κιορίδης</i>	9-58
Los estudios comparativos sobre <i>Diyenis Acritis</i> y el <i>Cantar de Mio Cid</i> . Algunas anotaciones sobre el género de la ‘epopeya medieval’ <i>Comparative studies between the Diyenís Acritis and the Cantar de Mio Cid. Some notes on</i> <i>the literary genre of the ‘medieval epos’</i> <i>Michalis Michael</i>	59-88
Narrativa medieval grega: entre orient i occident <i>Medieval Greek Narrative: Between East and West</i> <i>Santiago Carbonell Martínez</i>	89-106
Η πολιτική σκέψη του Νικηφόρου Γρηγορά στη <i>Ρωμαϊκή Ιστορία</i> <i>Nikiforos Grigoros’s political thought in the Roman History</i> <i>Savvas Giagtzoglou</i>	107-120
Η Ριμάδα κόρης και νέου μεταξύ ελληνικής και δυτικής παράδοσης <i>The rhyme of the girl and the lad between Greek and Western tradition</i> <i>Maria Caracausi</i>	121-138
La Revolución helénica de 1821 a través de la novela histórica de la España decimonónica: <i>Grecia, o La doncella de Missolonghi - Amor y religión, o La joven</i> <i>griega</i> <i>The Hellenic Revolution of 1821 through the historical novel of the 19th century Spain:</i> <i>Grecia, o La doncella de Missolonghi - Amor y religión, o La joven griega</i> <i>Dimitris Miguel Morfakidis Motos</i>	139-160
Los <i>Kalóyeri</i> y el culto de Dioniso en Tracia. Traducción y estudio <i>The kalogeroi and the cult of Dionysus in Thrace. Translation and study</i> <i>Pedro Jesús Molina Muñoz</i>	161-188
«Γενοβέφα» ή «Η Αρετή Θριαμβέβουσα» <i>«Genevieve» or «The Triumphant Virtue»</i> <i>Μαρία Νενου</i>	189-208

Recensiones.....209

Markos Panayotis Tsifrikas, *Ελληνο-ισπανικό και ισπανο-ελληνικό λεξικόχλωρίδας / Diccionario griego-español y español-griego de flora* (Pedro Jesús Molina Muñoz) - EleniAnna Vafeiadou, *Ελληνο-ισπανικό και ισπανο-ελληνικό λεξικόφιλοσοφικώνόρων / Diccionario griego-español y español-griego de términos filosóficos* (Pedro Jesús Molina Muñoz) - Trikupis, Spyridon, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως* [trad. cast. del gr. por Manuel Acosta Esteban: *Historia de la insurrección griega*] (Dimitris Miguel Morfakidis Motos) - Στ. Ζαφείρη, Α. Ψαροπούλου, Ε. Διαμαντή, Κ. Δανέζη, Χ. Δημόπουλος, Α. Τριγκάτζη, Ν. Παναγιωτοπούλου, Α. Τρυποσκούφη, *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας* (Mariano Villegas Hernández).

Reseñas de Actividades.....219

Ciclo de conferencias de la Maison de France y de la Alianza Francesa en Granada, Universidad de Granada (Encarnación Motos Guirao).

EDITORIAL

La Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos (SHEN) presenta el nº 16 de la revista anual *Estudios Neogriegos* que corresponde al año 2014 con la firme voluntad de seguir prestando un servicio a los especialistas e interesados en estos estudios, no sólo del mundo hispanohablante sino de toda la comunidad científica internacional. Por esta razón, una parte importante de los trabajos que se publican en el presente volumen están escritos en distintas lenguas (castellano, catalán y griego). En el futuro se seguirá en la misma línea y se aceptarán trabajos escritos en otras, además las mencionadas, preferentemente de carácter internacional (inglés, francés, alemán, italiano) si sus autores así lo desean.

Se informa también que *Estudios Neogriegos* incluirá trabajos que correspondan a la historia, literatura, artes, ciencias y cultura en general producidas en el mundo griego desde la época medieval hasta nuestros días.

Así mismo, se recuerda a los que deseen que sus trabajos sean publicados en la revista que pueden enviarlos hasta finales de diciembre. Los trabajos tienen que pasar por un proceso de evaluación en los cuatro primeros meses del año para que, de ser finalmente aceptados, puedan ser incluidos en el volumen del año anterior.

Estudios Neogriegos se distribuye gratuitamente a los socios de la SHEN y se pone a la venta a través de la librería Pórtico de Zaragoza:

P.O.Box 503 - 50080 Zaragoza – España

Muñoz Seca, 6 - 50005 Zaragoza – España

Tfno.: (+34) 976 557039 Fax: (+34) 976 353226

concha@porticolibrerias.es

www.porticolibrerias.es

LEADING ARTICLE

The Spanish Society of Newgreek Studies (SSNS) presents the n° 16 of the annual journal *Estudios Neogriegos* that corresponds to the year 2014 with the firm will to continue providing a service to the specialists and interstedts in these studies, not only of the Spanish-speaking world, but of the whole international scientific community. For this reason, an important part of the articles that are published in the present in this volume are written in different languages (Castellano, Catalán and Greek). In the future it will continue along the same lines and articles written in other languages will be accepted as well as the aforementioned, preferably of an international character (English, French, German, Italian) if their authors wish it thus.

Furthermore, we inform you that *Estudios Neogriegos* will include articles that correspond to the history, literature, arts, sciences and culture generally produced in the greek world since the medieval period until nowadays.

In the same way, to is reminded to those who wish their articles to get published in the journal that they can send them until the end of December. The articles have to pass through a process of evaluation in the first four months of the year, in order to, being finally accepted, get included in the volume of the previous year.

Estudios Neogriegos is distributed for free to the members of the SHEN and it is sold through the Porch Library of Zaragoza:

P.O. Box 503 - 50080 Zaragoza – España
Muñoz Seca, 6 - 50005 Zaragoza – España
Tfno.: (+34) 976 557039 Fax: (+34) 976 353226
concha@porticolibrerias.es
www.porticolibrerias.es

Η ΕΚΡΗΤΟΡΙΚΕΥΣΗ: ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΔΗΜΗΓΟΡΙΕΣ ΣΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

Σάββας Γιατζόγλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ακολουθώντας την παράδοση της θεωρίας της *μίμησης* στη βυζαντινή λόγια λογοτεχνία και τείνοντας προς τη εκρητορίκευση, αλλά και “δραματοποίηση” της ιστορίας, ο Νικηφόρος Γρηγοράς παραθέτει στο έργο του *Ρωμαϊκή ιστορία* μια σειρά δημηγοριών και λόγων που έχουν ως στόχο την παρουσίαση και ανάλυση των χαρακτήρων των πρωταγωνιστών της ιστορίας των χρόνων που περιγράφει με σκοπό να σκιαγραφήσει καλύτερα τα κίνητρα και τις πράξεις τους, και να διευκολυνθεί η αξιολόγησή τους.

Στο άρθρο αυτό γίνεται η παρουσίαση των 16 δημηγοριών, 12 λόγων και 9 απαντήσεων που εκφωνήθηκαν από τους πρωταγωνιστές των εμφυλίων πολέμων που συντάραξαν την Βυζαντινή Αυτοκρατορία την εποχή του Γρηγορά. Πρωταγωνιστικό ρόλο έχουν ο Ι. Καντακουζηνός, ως πρωταγωνιστής της ιστορίας της συγκεκριμένης περιόδου, αλλά και ο ίδιος ο συγγραφέας στις θεολογικές του διαμάχες. Εξετάζεται επίσης ο τρόπος που χρησιμοποιεί ο Γρηγοράς τις δημηγορίες και τους λόγους για να υπηρετήσει τις προθέσεις του σχετικά με την ερμηνεία των γεγονότων και την αξιολόγηση των προσώπων και των καταστάσεων.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Ρητορική, *Ρωμαϊκή ιστορία* του Ν. Γρηγορά

ABSTRACT

Following on the heels of the tradition of the theory of “mimesis” in the Byzantine erudite literature and tending to make the story more rhetorical as well as more “dramatical”, Nicephorus Gregoras in his opus *Roman History* points to a row of dimigoriae and speeches that aim to present and analyze the protagonists’ characters of the story of the years that describes, in order to capture in a better way their motives and actions and make their evaluation easier.

In this article are presented 16 dimigoriae, 12 speeches and 9 responses that were declaimed by the protagonists of the civil wars that jarred the Byzantine Empire in Gregora’s epoch. I. Katakouzinos had the main role, as the protagonist of the story of that specific period, as well as the author himself in his theological conflicts. It is also analyzed the way Gregoras uses the dimigoriae and the speeches in order to serve his intentions related to the exegesis of the facts and the evaluation of the characters and also the situations.

KEY WORDS: Rhetoric, N. Gregoras’ *Roman History*

Στο σύνολο του έργου του Νικηφόρου Γρηγορά, επιφανούς εκπροσώπου της Παλαιολόγειας Αναγέννησης¹, εξέχουσα θέση κατέχει η *Ρωμαϊκή ιστορία*², όπου διαφαίνεται η προσωπικότητά του και οι ιδιάζουσες καταστάσεις που έζησε. Εδώ ο συγγραφέας λειτουργεί ως παντογνώστης αφηγητής ενώ σε ελάχιστες περιπτώσεις, καταθέτοντας αυτοβιογραφικά στοιχεία, προσωπικές σκέψεις και απόψεις για τα πολιτικά και θρησκευτικά τεκταινόμενα, μετατρέπεται σε δραματοποιημένο αφηγητή που σε πρώτο πρόσωπο συμμετέχει στην αφήγηση. Όσον αφορά την αφηγηματική του τέχνη, δεν αρκείται στην απλή καταγραφή και παρουσίαση των γεγονότων, ακόμη κι όταν αυτά απέχουν περίπου μια εκατονταετία από την εποχή του, αλλά κάνει χρήση διαφόρων τεχνικών: της *περιγραφής*, για να αποδώσει λεπτομέρειες που εμπλουτίζουν την αναπαραστατικότητα του *σχολίου* και αποκαλύπτουν την προσωπική του στάση απέναντι στα γεγονότα: του *ελεύθερου πλαγιομένου λόγου*, για να αποδοθούν ενδόμυχες σκέψεις και συναισθήματα των προσώπων· του *εμβόλιμου ευθέος λόγου* που προσδίδει ζωντάνια και δραματικότητα στο κείμενο· του *μονολόγου* με τη μορφή των δημηγοριών δημοσίου χαρακτήρα και, τέλος, ενός ιδιότυπου *διαλόγου* με τη μορφή παρασκευησμένων, εναλλασσόμενων, εκτενών λόγων, για να προβληθεί η επιχειρηματολογία, η ηθογράφηση και η ψυχολογία των προσώπων.

Η διάθεσή του είναι κατά κύριο λόγο διδακτική, αλλά θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, ανάλογα με τα χωρία, φιλοσοφική, εξομολογητική και ειρωνική. Το ύφος του ποικίλει και δεν μπορεί εύκολα να αποδοθεί μέσα σε λίγους προσδιορισμούς. Άλλοτε, είναι αναλυτικό, παραστατικό, σύνθετο, ακαδημαϊκό, λόγιο, πομπώδες και πυκνό και άλλοτε διακρίνεται από αμεσότητα, ρεαλισμό, λυρικήτητα, δηκτικότητα και επιθετικότητα. Αλλάζει ανάλογα με τα γεγονότα ή τα πρόσωπα στα οποία αναφέρεται και αντικατοπτρίζει σε μεγάλο βαθμό τον έντονο υποκειμενισμό της αφήγησής του. Ο Γρηγοράς ακολουθεί, σαν χείμαρρος τις επιταγές της συνειδησής του, εκφράζει τα συναισθήματά του³, ξεφεύγει από τους κανόνες της αυλικής ιστοριογραφίας⁴ και παρουσιάζει μια έντονη επίδραση της χριστιανικής σκέψης⁵.

¹ FRYDE, E., *The Early Papaeologan Renaissance (1261-c. 1360)*, Leiden, Boston Kōint, Library of Congress Cataloging-in-Publication Data. The Medieval Mediterranean 27, 2000, σσ. 357-373 και ΒΛΑΧΑΚΟΣ, Π., *Ο βυζαντινός λόγιος Νικηφόρος Γρηγοράς. Η προσωπικότητα και το έργο ενός επιστήμονα και διανοούμενου στο Βυζάντιο του 14^{ου} αιώνα*, Θεσσαλονίκη, Εκδ. Α. Σταμούλη, 2008.

² SHOPEN, L. (ed.), *Nicephori Gregorae Historia Byzantina 1-3*, Bonn, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, 1829-1855 & *Rhomäische Geschichte / Historia Rhomaike*. Übersetzt und erläutert von Jan Louis van Dieten. In Fortsetzung der Arbeit von Jan Louis van Dieten übers. und erl. von Franz Tinnefeld. 6 Bände in 7 Teilen (Bibliothek der griechischen Literatur Band 4, 8, 9, 24, 39, 59, 66), Stuttgart, Hiersemann, 1973–2007.

³ HUNGER H., *Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών*, Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 1987, τ. Β', σσ. 297-312.

⁴ HUNGER H., *ό.π.*, τ. Β', σσ. 13-29.

⁵ HART, T., "Nicephorus Gregoras: Historian of the Hesychast Controversy", *Journal of*

Τον διακρίνουν επίσης ο *αττικισμός* και η *εκρηγορική* που καθόρισαν το ύφος της βυζαντινής ιστοριογραφίας⁶ και του προσέδωσαν ένα περίτεχνο και στρυφνό ύφος που συχνά αποκαρδιώνει τον αναγνώστη και καταδικάζει τα βυζαντινά κείμενα στην αφάνεια και τη λήθη. Η τάση επίδειξης του λογιωτατισμού τον οδήγησε επίσης σε ένα μακροπερίοδο λόγο που βρίθει υπερβατών και γενικότερα ρητορικών σχημάτων. Χαρακτηριστική είναι η χρήση εκτενών μεταφορών και παρομοιώσεων που εικονοποιούν σκέψεις και συναισθήματα κυρίως με σκηνές από το φυσικό περιβάλλον και τη ναυτική και καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

Εκτός, από τα μορφικά και υφολογικά στοιχεία που αποκαλύπτουν το ενιαίο ύφος ενός λογίου του 14^{ου} αιώνα, εντυπωσιάζει η μείξη διαφορετικών στοιχείων, που δείχνει μια πολυσχιδή προσωπικότητα αλλά και μια συγκεκριμένη εξελικτική φάση της βυζαντινής ιστοριογραφίας. Το ετερόκλητο αυτό κείμενο κινείται ανάμεσα στην κοσμική και εκκλησιαστική ιστορία, και συνδυάζει στοιχεία τόσο από την αρχαιοελληνική όσο και από τη ρωμαϊκή και βυζαντινή παράδοση⁷. Επομένως, ο συγγραφέας παρουσιάζεται ταυτόχρονα ως δέκτης αλλά και εκφραστής μιας πλούσιας ιστοριογραφικής παράδοσης που βρίσκεται σχεδόν στο τέλος της και αποκαλύπτει τα χαρακτηριστικά της που διαμορφώθηκαν στο πέρασμα των αιώνων.

Επιταγή της Ρητορικής στο Βυζάντιο ήταν η *μίμησης* της γλώσσας και του ύφους των αρχαιοελληνικών κειμένων στο πλαίσιο της επικράτησης του αττικισμού. Στο πλαίσιο αυτό, ο Γρηγοράς επιτάσσει, σύμφωνα με το θουκυδίδειο πρότυπο, τη δραματοποίηση της ιστορίας και εντάσσει στο κείμενο δημηγορίες και λόγους που κατά χρονολογική σειρά εμφανίζονται ως εξής:

Δημηγορία Μιχαήλ Η' Παλαιολόγου προς τους Ανθωντικούς (V, 2,2), όπου ας προσπαθεί να μεταπέσει τους αντίθετους στις αποφάσεις της Συνόδου της Λυών.

Λόγος Συργιάννη προς τον Ανδρόνικο Γ' Παλαιολόγο (VIII, 4,5): προτρέπει τον Ανδρόνικο Γ' να εναντιωθεί στον γηραιό αυτοκράτορα και να διεκδικήσει την εξουσία.

Λόγος Ειρήνης Μετοχίτη προς το Θεόδωρο Μετοχίτη (VIII, 5,5): η κόρη του Θεόδωρου Μετοχίτη καθησυχάζει τον πατέρα της από τις δυσάρεστες εξελίξεις του εμφυλίου πολέμου και τους κακούς οιωνούς για την πορεία των πραγμάτων.

Απάντηση Θ. Μετοχίτη στο λόγο της κόρης του (VIII, 5,6): προβάλλει το προσωπικό του δράμα καθώς και το δράμα της αυτοκρατορίας.

Ecclesiastical History 2 (1951), σσ. 169-171 και ΠΟΛΕΜΗΣ, Δ. Ι., “Η προς Βαρλαάμ διένεξις του Γρηγορά. Η αντιλογία”, *Ελληνικά* 18 (1964), σσ. 44-72.

⁶ Βλ. μεταξύ άλλων HUNGER H., *ό.π.*, τ. Α', σσ. 125-159 και MULLETT M., “Rhetoric, theory and the imperative of performance: Byzantium and now” στο JEFFREYS, E. (επιμ.), *Rhetoric in Byzantium, Papers from the Thirty-fifth Spring Symposium of Byzantine Studies* (Exeter College, University of Oxford, March 2001), Άλντερσοτ, Ashgate Publishing, 2003, σσ. 151-170.

⁷ ΑΓΓΕΛΑΚΗΣ, Κ., *Θεός και ιστορία στους ιστορικούς Νικήτα Χωνιάτη, Γεώργιο Ακροπολίτη, Γεώργιο Παχυμέρη, Νικήφορο Γρηγορά*, Θεσσαλονίκη, Ostrakon, 2014, σσ. 257-319.

Λόγος Γρηγορά προς το Θ. Μετοχίτη (VIII, 5,8): προσπάθεια του Γρηγορά να ανυψώσει το ηθικό του Μετοχίτη και να ανταποκριθεί στο χρέος των περιστάσεων.

Δημηγορία Ανδρόνικου Γ' Παλαιολόγου προς τους απεσταλμένους του Ανδρόνικου Β' Παλαιολόγου (IX, 2, 2): προβολή των επιχειρημάτων που δικαιολογούν την απόφασή του να διεκδικήσει την εξουσία και να προκαλέσει τον εμφύλιο πόλεμο.

Δημηγορία Ανδρόνικου Β' προς τους αρχιερείς (IX, 3,2): ο αυτοκράτορας δικαιολογεί τη στάση που τήρησε κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου.

Λόγος Ανδρόνικου Γ' Παλαιολόγου προς τους στρατηγούς (IX, 6,5) μετά την εισοδό του στην Κωνσταντινούπολη ζητώντας την επιείκειά τους για τους ηττημένους αντιπάλους τους.

Δημηγορία Ανδρόνικου Β' περί της μνημόνευσης του ονόματός του (IX, 10,7): σχετικά με το θέμα της μνημόνευσης του ονόματός του, ο αυτοκράτορας υπενθυμίζει στους απεσταλμένους του πατριάρχη Ησαΐα την ευγνωμοσύνη που θα έπρεπε να τρέφει προς το πρόσωπό του ο πατριάρχης.

Λόγος Ανδρόνικου Γ' Παλαιολόγου προς τους στρατιώτες (X, 4,4): στόχος η εμφύχωση των στρατιωτών, γιατί είχαν περικυκλωθεί από εχθρικές δυνάμεις στον πόλεμο με τους Βουλγάρους στη μάχη του Ρουσόκαστρου.

Δημηγορία Ανδρόνικου Γ' Παλαιολόγου ενώπιον δικαστηρίου που εξέταζε την τύχη των συνωμοτών (XI, 2,4): ο αυτοκράτορας αποδεικνύει τη μακροθυμία και τη φιλανθρωπία του αθώνοντας τους συνωμότες.

Δημηγορία πατριάρχη Ιωάννη ΙΔ' Καλέκα περί επιτροπείας (XII, 2,5): ο πατριάρχης διεκδικεί την *έπιτροπική διοίκηση* επικαλούμενος τα έγγραφα (*συνθήκαι*) που του είχε παραδώσει ο Ανδρόνικος Γ' Παλαιολόγος.

Δημηγορία Ι. Καντακουζηνού περί επιτροπείας (XII, 3, 1-6): ο αντίλογος του Καντακουζηνού στα επιχειρήματα του πατριάρχη Ι. Καλέκα.

Δημηγορία Ι. Καντακουζηνού προς τους υποστηρικτές του (XII, 5,2-3): ο Καντακουζηνός προσπαθεί να καθησυχάσει τους υποστηρικτές του, ώστε να εκτονωθεί η ένταση που είχε δημιουργηθεί.

Δημηγορία Ι. Καντακουζηνού προς τον πατριάρχη Ιωάννη ΙΔ' Καλέκα και την αυτοκράτειρα Άννα (XII, 6, 4): ο Καντακουζηνός επιδιώκει τη σύναψη συμφωνίας μεταξύ τους και την ανταλλαγή αμοιβαίων όρκων.

Απάντηση Ι. Καντακουζηνού στα ειρωνικά σχόλια του Αλ. Απόκαυκου (XII, 8,5): ο Αλ. Απόκαυκος ειρωνευόταν τον Ι. Καντακουζηνό, γιατί δεν είχε κατασκευάσει για την προστασία του ένα φρούριο, και ο Ι. Καντακουζηνός του απαντά ότι στηρίζει τις ελπίδες του στο Θεό και στους ανθρώπους που ευεργέτησε.

Δημηγορία Ι. Καντακουζηνού στους απεσταλμένους του Αλ. Απόκαυκου (XIII, 8,2): ο αποκλεισμένος στη Βέροια Καντακουζηνός, τονίζει την υπεροχή του αλλά και τα πολιτικά και στρατηγικά λάθη του αντιπάλου του.

Απάντηση Αλ. Απόκαυκου στον Ι. Καντακουζηνό (XIII, 9,1): Ο Αλ. Απόκαυκος προσπαθεί να καταρρίψει τις κατηγορίες του Ι. Καντακουζηνού.

Δημηγορία Αλ. Απόκαυκου προς τους υποστηρικτές της Αντιβασιλείας (XIV, 3,3): Δικαιολόγηση της απονομής βασιλικών προνομίων στον πατριάρχη Ιωάννη ΙΔ΄ Καλέκα.

Απάντηση πατριάρχη Ιωάννη ΙΔ΄ Καλέκα σε επιστολή του Ι. Καντακουζηνού (XV, 4,2): πολιτική του πατριάρχη για επίτευξη μιας συμβιβαστικής λύσης.

Δημηγορία Ι. Καντακουζηνού προς τους πρέσβεις της αυτοκράτειρα Άννας (XV, 8, 8) λίγο μετά την είσοδό του στην Κωνσταντινούπολη με στόχο να αποφευχθεί η αιματοχυσία.

Λόγος Ιωάννη Ασάν προς το Ματθαίο Καντακουζηνό (XVI, 2,2) με στόχο να τον πείσει να εκτοπίσει τον Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγο από τη διαδοχή του θρόνου.

Απάντηση του Ματθαίου Καντακουζηνού στον Ιωάννη Ασάν (XVI, 2,3) με την οποία αποδέχεται την πρότασή του.

Λόγος Ειρήνης Καντακουζηνής προς το Ματθαίο Καντακουζηνό (XVI, 3,4) για να μην αποστατήσει εναντίον της βασιλικής εξουσίας.

Λόγος Ι. Καντακουζηνού προς το Ματθαίο Καντακουζηνό (XVI, 4,3) με στόχο τη συμφιλίωσή τους.

Δημηγορία Ν. Γρηγορά στη Σύνοδο του 1347 (XVI, 5,14) που εμπεριέχει την επιχειρηματολογία του εναντίον των παλαμιστών.

Δημηγορία Ι. Καντακουζηνού προς τους Κωνσταντινουπολίτες (XVII, 4,2), για να τους παρουσιάσει την πολιτική κατάσταση του 1348 και να τους πείσει να ναυπηγήσουν στόλο.

Λόγος Ειρήνης Καντακουζηνής προς τον Ι. Καντακουζηνό (XXVI, 28-29): η αυτοκράτειρα σχολιάζει την εκκλησιαστική πολιτική του Καντακουζηνού και δικαιώνει το Γρηγορά.

Απάντηση Ι. Καντακουζηνού προς την αυτοκράτειρα (XXVI, 30): ανασκευάζει τις κατηγορίες της αυτοκράτειρας και δικαιολογεί τις επιλογές του.

Απάντηση της αυτοκράτειρας στους ισχυρισμούς του Ι. Καντακουζηνού περί της εκκλησιαστικής πολιτικής (XXVI, 31-32).

Λόγος Ειρήνης Καντακουζηνής στον Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγο (XXVII, 32-33), όπου προσπαθεί να αποτρέψει τον εμφύλιο πόλεμο ανάμεσα στους διαδόχους.

Απάντηση Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου στο λόγο της αυτοκράτειρας (XXVII, 34-54): ο Ιωάννης Ε΄ Παλαιολόγος κάνει αναδρομή στα γεγονότα του παρελθόντος και δικαιολογεί την άρνησή του για συμβιβασμό.

Δημηγορία Ι. Καντακουζηνού προς τους βυζαντινούς (XXVIII, 5-6) για να μη συμμαχήσουν με τον Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγο στο πλαίσιο του εμφυλίου πολέμου.

Λόγος Ματθαίου Καντακουζηνού προς το Ν. Γρηγορά (XXVIII, 44 -50): ανεπιτυχής προσπάθεια να πείσει το Γρηγορά να εγκαταλείψει τη σκληρή στάση του απέναντι στον πατέρα του.

Απάντηση Γρηγορά στο Ματθαίο Καντακουζηνό (XXVIII, 51-65): περιλαμβάνει ένα δριμύ κατηγορητήριο εναντίον του Ι. Καντακουζηνού.

Λόγος πατριάρχη Φιλοθέου Κοκκίνου σε συγκεντρωμένο πλήθος (XXIX, 33) λίγο πριν την είσοδο του Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγου στην Κωνσταντινούπολη.

Λόγος λατίνου επισκόπου προς τον Ιωάννη Ε΄ Παλαιολόγο περί δόγματος Παλαμά (XXIX, 55-56) που αποτέλεσε την αφορμή για τη διοργάνωση δημόσιας συζήτησης ανάμεσα στον Παλαμά και το Γρηγορά το 1355.

Πριν προβούμε στην εξαγωγή συμπερασμάτων, αξίζει να ακούσουμε την άποψη του ίδιου του Γρηγορά για το ρόλο των δημηγοριών στο πλαίσιο της ιστοριογραφίας:

Ἐγὼ δ' ἐνταυθοῖ τῆς ἱστορίας γενόμενος ἐβουλόμην λεπτομερεστέραν τινὰ ποιήσασθαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ δημηγορίας ἐκθεῖναι τοῦ βασιλέως, ἅς τε πρὸς τὸν Κράλην πεποιήται καὶ ἅς πρὸς τὸν οἰκείον στρατὸν ἐν καιροῖς τοῖς ἀνήκουσι, καὶ ἅς πρὸς αὐτὸν ἐκείνοι. δεῖν γὰρ ὡς τὰ πολλὰ καὶ πράξεις λόγους καὶ λόγοις πράξεις πανταχῆ παρεξῆχθαι· μὴ μόνον ὅτι ψυχῆς εἰκόνες ἀμφοτέρα καὶ τῆς ἐν αὐτῇ κατοικούσης γνώμης καὶ γνώσεως αὐτάγγελοι κήρυκες, κἀντεῦθεν χρῆναι σαφεστέραν τὴν τῶν ἱστορουμένων προσώπων καὶ πραγμάτων γίνεσθαι δήλωσιν διὰ τῶν τοιούτων· ἀλλὰ καὶ ὅτι σκιαγραφία τίς ἐστὶ τῶν πράξεων ὁ λόγος· καὶ τούτων μὲν οὗτος ἡγεῖται· τούτου δ' αὐταὶ κατόπιν ἔρχονται. ἀλλ' ἐπειδήπερ ὀρώμεν ἐνίοις τῶ πλείονι μέρει τῆς συγγραφῆς ἐν ταῖς δημηγορίαις καταχρωμένους, διὰ τὸ μάλιστα πάντων ἐν ταύταις ἔχειν τὴν τῆς ῥητορικῆς ἐνδείκνυσθαι δύναμιν καὶ τὸ τῆς σφῶν σοφίας φιλότιμον, ὡς συμβαίνει ἐντεῦθεν τὸ πάρεργον μεῖζον τοῦ ἔργου καθίστασθαι, τὴν μέσσην ἡμεῖς βαδίζειν ἐκρίναμεν δεῖν. ἐπανιτέον τοιγαροῦν ὁπόθεν εἰς ταῦτα ἐξέβημεν (XIII, 3, 2).

Με αφορμή την παραμονή του Ι. Καντακουζηνού στη χώρα των Σέρβων, ο Γρηγοράς δηλώνει αρχικά την πρόθεσή του να παρουσιάσει τις *δημηγορίες* του βασιλιά προς τον κράλη και προς το στρατεύμαά του καθώς και τις αντίστοιχες εκείνων προς τον ίδιο. Οι λόγοι που θα τον οδηγούσαν σε μια τέτοια ιστοριογραφική επιλογή, απαριθμούνται από τον ίδιο τον ιστορικό. Πρώτον ισχυρίζεται ότι υπάρχει άμεση συνάρτηση ανάμεσα στους λόγους και τα έργα και το ένα αποτελεί συμπλήρωμα του άλλου, θυμίζοντας το θουκιδίδειο δίπολο *ἔργα καὶ λόγοι*. Επίσης, θεωρεί ότι με την παρουσίαση των δημηγοριών γίνεται εναργέστερη η προσωπικότητα των πρωταγωνιστών, αποκαλύπτεται η γνώμη και η βούληση που κρύβουν στην ψυχή τους κι έτσι επιτυγχάνεται σαφέστερα η *σκιαγραφία* των πράξεών τους. Γενικό συμπέρασμα: ο λόγος *ἡγεῖται* των πράξεων και οι πράξεις *ἔρχονται κατόπιν* τούτου.

Παρόλη τη σημασία που προσδίδει στις δημηγορίες του συγκεκριμένου σημείου, αποφεύγει την καταγραφή τους ισχυριζόμενος ότι δεν θα ήθελε να φτάσει σε σημείο κατάχρησής των, όπως συνέβη με πολλούς ιστορικούς στο παρελθόν, που χρησιμοποίησαν τις δημηγορίες για να επιδείξουν τη ρητορική τους δεινότητα και σοφία, με αποτέλεσμα να καθίσταται το *πάρεργον* σημαντικότερο του *ἔργου*. Δηλώνει ότι θα ακολουθήσει τη *μέσση* οδό, εγκαταλείποντας την επιθυμία του να παρουσιάσει τις δημηγορίες που ανταλλάχτηκαν μεταξύ των πρωταγωνιστών των γεγονότων

εκείνη την περίοδο. Οδηγούμαστε λοιπόν αβίαστα στο πρώτο μας συμπέρασμα: οι 37 δημηγορίες και λόγοι συμπεριλήφθησαν από τον ιστορικό στο έργο του, γιατί πιστεύει στη δυναμική τους και στον ιδιαίτερο ρόλο τους στην ανάδειξη της προσωπικότητας των πρωταγωνιστών του. Θεωρεί ότι αποτελούν απαραίτητο συμπλήρωμα των πράξεών τους και συμβάλλουν στην αποκάλυψη τη γνώμης, της βούλησης και των κινήτρων τους. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η πληρέστερη σκιαγράφηση του χαρακτήρα τους, φωτίζονται τα κίνητρά τους και διευκολύνεται η αξιολόγησή τους.

Το δεύτερο συμπέρασμα προκύπτει από το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες δημηγορίες και οι λόγοι, με μοναδική εξαίρεση την περίπτωση της ενωτικής δημηγορίας του αυτοκράτορα Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγου, εκφωνήθηκαν στο σύνολό τους από τους πρωταγωνιστές των πολέμων που ξέσπασαν την εποχή του Γρηγορά. Επομένως, ο ιστορικός δεν μπαίνει στη διαδικασία να καταστρώσει τις δημηγορίες που εκφωνήθηκαν στο απώτερο και μακρινό παρελθόν. Ο Γρηγοράς λοιπόν έδωσε το λόγο σ' αυτούς που γνώριζε καλά και επομένως μπορούσε να φανταστεί τις σκέψεις, τα επιχειρήματα, τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις τους σε διάφορες καταστάσεις. Δεν αποκλείεται μάλιστα σε ορισμένες από αυτές τις δημηγορίες να υπήρξε αυτόπτης και αυτήκοος μάρτυρας ή να είχε τη δυνατότητα να προστρέξει και να συμβουλευτεί άλλους αυτόπτες μάρτυρες. Έτσι, θεωρητικά τουλάχιστον βρίσκεται πιο κοντά στην αληθοφάνεια των γεγονότων και των χαρακτήρων.

Αν εστιάσουμε ακόμη περισσότερο στα πρόσωπα των πρωταγωνιστών, θα αντιληφθούμε αμέσως ότι κυριαρχεί η προσωπικότητα του Ι. Καντακουζηνού, ο οποίος συγκεντρώνει σχεδόν το 1/3 των δημηγοριών, αν συνυπολογίσουμε και τους λόγους που του απευθύνουν οι συνομιλητές του (11 δικές του δημηγορίες και 6 λόγοι ή δημηγορίες των συνομιλητών του). Επομένως, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι για μια ακόμη φορά αναδεικνύεται ως κυρίαρχο ιστορικό υποκείμενο και μεγάλος πρωταγωνιστής της *Ρωμαϊκής Ιστορίας*.

Όσον αφορά στο περιεχόμενο αυτών των δημηγοριών και λόγων, πρόκειται είτε για δημηγορίες που εκφωνήθηκαν δημοσίως ενώπιον αντιπάλων, υποστηρικτών του ή στρατιωτών του, και στην περίπτωση αντιλόγων πρόκειται για διαλόγους που διημήφθησαν μεταξύ των πρωταγωνιστών των γεγονότων. Έτσι, ο Γρηγοράς μας μεταφέρει άλλοτε στο προσκήνιο και άλλοτε στο παρασκήνιο των γεγονότων και αναδεικνύει τις προθέσεις, τις βλέψεις, τις σκέψεις, τα συναισθήματα, τα επιχειρήματα, τις φιλοδοξίες, τις αρετές, τα ελαττώματα και τα αποτήματα του ιστορικού υποκειμένου. Με αυτό τον τρόπο παρουσιάζονται διαφορετικές πτυχές της προσωπικότητάς του ενώ το πορτραίτο του συμπληρώνεται σταδιακά. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι ο ιστορικός σκιαγραφεί την προσωπικότητά του Ι. Καντακουζηνού, έχοντας ως άξονα τη ρήξη των σχέσεών τους και, επομένως, περνά από το *εγκώμιο* στον *ψόγο* με αποτέλεσμα να προσαρμόζει τις δημηγορίες στις προσωπικές του εμμονές και το προσωπικό του μένος, χάνοντας σε βαθμό αντικειμενικότητας και αμεροληψίας.

Χρησιμοποιεί επίσης την τεχνική των δημηγοριών για να αποδείξει τη μικρότητα και τη μικροψυχία όλων εκείνων που έχει καταδικάσει στη συνείδησή του. Μέσω των δημηγοριών αναφέρονται οι προσωπικότητες της Αντιβασιλείας, τις οποίες φέρνει σε αντιδιαστολή με την προσωπικότητα του Ι. Καντακουζηνού, για να φανερωθούν οι μεγάλες αντιθέσεις μεταξύ τους. Προς το τέλος του έργου ορισμένοι λόγοι εντάσσονται για να αποδείξει τη φαυλότητα των αντιπάλων του και να δικαιολογηθεί ή προσωπική του στάση στην ησυχαστική έριδα, και ταυτόχρονα για να αναδειχθεί η προσωπικότητα των κάθε λογής αντιπάλων ώστε να δικαιωθεί η στάση του Ι. Καντακουζηνού στον εμφύλιο πόλεμο.

Τέλος, ο ίδιος ο Γρηγοράς παίρνει το λόγο σε πρώτο πρόσωπο για να αναπτύξει την επιχειρηματολογία του για τα θεολογικά ζητήματα της εποχής του. Εδώ γίνονται φανερές οι σχέσεις του με τα πρόσωπα της εξουσίας ενώ έχει την ευκαιρία να καταθέσει άμεσα την άποψή του, για να κερδίσει την εύνοια των αναγνωστών του και να δικαιωθεί η δογματική του στάση. Χρησιμοποιεί γι' αυτό τους λόγους δύο σημαντικών προσώπων της αυτοκρατορικής οικογένειας: της Ειρήνης Καντακουζηνής και του Ματθαίου Καντακουζηνού. Η αυτοκράτειρα ασκεί αρνητική κριτική στην εκκλησιαστική πολιτική του Ι. Καντακουζηνού και ο διάδοχος του θρόνου δηλώνει μεταμέλεια σε μια προσπάθεια να μεταπείσει τον ανένδοτο Γρηγορά. Επομένως, ο ιστορικός χρησιμοποιεί τους λόγους των δύο αυτών προσώπων, για να δικαιωθεί προσωπικά ως θεολόγος και για να εκφράσει το κατηγορητήριό του προς τον Ι. Καντακουζηνό.

Συνειδητοποιούμε, λοιπόν, ότι οι δημηγορίες και οι λόγοι που εμπλουτίζουν το κείμενο του Γρηγορά, υπηρετούν με τον καλύτερο τρόπο τις προθέσεις του: να εκδηλώσει το θαυμασμό του ή την αντίθεσή του, να ανυψώσει ή να γκρεμίσει μια προσωπικότητα, να αποκαλύψει σκοπιμότητες και συμφέροντα, να ξεσκεπάσει μύχιες σκέψεις και ενδόμυχες επιθυμίες, να αναδείξει σύμφωνα με την προσωπική του θεώρηση αλήθειες και να διατρανώσει την ορθότητα της προσωπικής του στάσης. Επομένως, στο μεγαλύτερο μέρος τους γίνονται φορείς της οπτικής γωνίας με την οποία ο ιστορικός ερμηνεύει υποκειμενικά τα γεγονότα και αξιολογεί πρόσωπα και καταστάσεις.

Όσον αφορά στην οργάνωσή τους, αξίζει να σημειωθεί ότι σχεδόν απουσιάζει το σχήμα των *δισσών λόγων* του Θουκυδίδη και τις περισσότερες φορές οι δημόσιες δημηγορίες μένουν μετέωρες και αναπάντητες. Αντιθέτως, στις ιδιωτικές συζητήσεις μεταξύ των πρωταγωνιστών, παρατίθεται συνήθως ο λόγος και ο αντίλογος τους φωτίζοντας τις αντιτιθέμενες τοποθετήσεις και τις διαφορετικές πτυχές των γεγονότων. Το ιστορικό έργο αποκτά αφηγηματική ποικιλία, δραματική ένταση και αναγνωστικό ενδιαφέρον, γιατί οι δημηγορίες, λόγοι και αντίλογοι χρωματίζουν με διαφορετικό ρυθμό την αφήγηση και της προσδίδουν παραστατικότητα και αμεσότητα. Με τον τρόπο όμως αυτό, το κείμενο διακρίνεται από έντονη δραματοποίηση και πλησιάζει το είδος της χρονογραφίας.

Η δομή των δημηγοριών ακολουθεί σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό τους κανόνες της αρχαιοελληνικής ρητορικής. Εύκολα ανιχνεύονται τα βασικά μέρη ενός ρητορικού λόγου με την ανάλογη θεματολογία και στόχευση, όπως μπορούμε να δούμε στο παρακάτω παράδειγμα:

<p>Λόγος του Ανδρόνικου Γ΄ Παλαιολόγου προς τους απεσταλμένους του Ανδρόνικου Β΄ (IX, 2, 2)</p> <p>«ἐγὼ ὅτι μὲν τοὺς ὑπηκόους ὑμᾶς πλέον ἢ ἔμαυτὸν φιλῶ καὶ ὅτι οὐκ αὐτοκρατορίαν ἔμαυτῷ περιθεῖναι σπουδάζων ἐξῆλθον παρὰ τὴν τοῦ βασιλέως καὶ πάππου μου βούλησιν, παντί που δῆλον. ὁρᾶτε γὰρ ὅπως τῆς ἔμαυτοῦ ζωῆς ἀφειδῶ, μῆτε γαστριζόμενος καὶ τρυφῶν, μῆτε δορυφόρους ἢ πελεκυφόρους ἐπαγόμενος, ὡς εἴθισται μὴ ὅτι βασιλευδίαι διὰ τὸ ἐπίφθονον τῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν ἡ τύχη τῶν γονέων καὶ συγγενῶν ἐξορίσασα πλανήτας ἔνθεν κάκειθεν ἠνάγκασε περιφέρεισθαι καὶ διηνεκῶς τὴν τοῦ αὐτίκα τεθνήξεσθαι πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν ἐλπίδα. εἰ δ' οὖν φρασάτω τις ἐμοὶ παρελθὼν, ὑπὲρ τίνος ἂ περιφέρω τραύματα ἐπὶ τῆς σαρκὸς ἐδεξάμην, τοῖς τῶν Ῥωμαίων ἐχθροῖς παραβαλλόμενος, ὅπόσοι τε ἐξ Ἀσίας εἰς Θράκην ναυστολοῦσι καὶ ὅσοι τὸν Ἰστρὸν παροικούντες βάρβαροι, ἔπειτ' ἐκεῖθεν ἐξελαύνοντες κατατρέχουσιν ὁμοίως καὶ οὗτοι τὴν δυστυχή Θράκην; ἐγὼ γὰρ, ἵνα πᾶσαν ἐξείπω τὴν ἀλήθειαν πρὸς ὑμᾶς, ὁρῶν τὸν βασιλέα ἐς πολὺν τὸ νωθρὸν καὶ ἀνάλητον ἐκ τοῦ γήρωσ ἀποκλίναντα καὶ μηδὲν ὄλως διεγειρόμενον, μηδ' ἀλγοῦντα, τῶν Χριστιανῶν ἀεὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν</p>	<p>Μέρη του Ρητορικού Λόγου</p> <p>Δηλώνει την ιδιαίτερη αγάπη που τρέφει προς τους υπηκόους του με στόχο να κερδίσει την εύνοιά τους και να τους εμπνεύσει ανάλογα συναισθήματα. (παθοποιία).</p> <p>Προβάλλει το προσωπικό του ήθος δηλώνοντας τις στερήσεις του και τη διαφορά του από τους προηγούμενους αυτοκράτορες που φρόντιζαν για την προσωπική τους ασφάλεια (ηθοποιία).</p> <p>Κάνει σύντομη αναδρομή στους πολέμους που συμμετείχε και προβάλλει τον εαυτό του ως ήρωα (ηθοποιία).</p> <p>Επίκληση στην αλήθεια.</p> <p>Ασκεί κριτική στο γηραιό αυτοκράτορα κατηγορώντας τον για αδράνεια, αδιαφορία και νωθρότητα. (επίθεση στο ήθος του αντιπάλου).</p>
---	---

τῶν μὲν κοπτομένων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἱερείου δίκην, τῶν δ' αἰχμαλωτιζομένων καὶ ἀνδραποδιζομένων, τῶν δὲ γυμνῶν ἐλαυνομένων πάσης χώρας καὶ πόλεως· ἵνα μὴ λέγω τὰ μείζω τῆς Ἀσίας πάθη καὶ τῶν ἐκεῖσε πόλεων, ὅσαι τοῖς βαρβάροις ἠλώκεισαν διὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἀμέλειαν καὶ νοθρότητα· ὁρῶν οὖν ταῦτα ἔγωγε καὶ **περιαλγῆς λίαν γινόμενος καὶ τὴν τῶν σπλάγγων ὀδύνην φέρειν οὐκ ἔχων** ἐξήλθον δυοῖν ἔνεκα. ἢ γὰρ θανάτῳ οἰώδητινι περιπεπτωκῶς ἅμα τῷ ζῆν καὶ τὸν τῆς λύπης συναπορρήξαι φόρτον ἐνόμισα, ἢ τὴν Ῥωμαίων τύχην ἐς τὸ βέλτιον καθόσον ἐφικτὸν ἀπαλλάξαι. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν ἐφικτὸν, ἄνθρωπον ὄντα τινὰ καὶ πλείστον ἐνδιατρίψαντα χρόνον τῷ ἄρχειν μὴ κόρον ἐμποῦησαι τοῖς ἀρχομένοις καὶ μῖσος φόνου πνέον. **οὐδὲν γὰρ ἀμετάβλητον οὐδὲ μόνιμον ἐν τῷ βίῳ τὴν φύσιν πεποίηκεν ὁ θεός. διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ μεταβάλλεσθαι βλέπομεν τὴν ὥραν τῆς εὐφροσύνης καὶ ἡδονῆς ἴσχοντα πάντα τάπιγεια.** εἰ δέ τις βιαίῳ τινὶ καὶ κατηναγκασμένη φορᾷ χρώμενος ἐπὶ μιᾷς ἵστασθαι τύχης ἐθέλοι, οὗτος ἐς τὴν παρὰ φύσιν κίνησιν ἄγει τὰ πράγματα. πᾶν δὲ τὸ παρὰ φύσιν ὑπερβαῖνον τοὺς ἀρμόττοντας ὅρους ὑπερβαίνειν παρασκευάζει καὶ τοὺς ὅρους τῆς ἐθελούσης ἔπεσθαι εὐφροσύνης καὶ ἡδονῆς. **ἐς τοῦτο γὰρ τείνει καὶ τὰ σοφὰ τῶν παλαιῶν γνωματεύματα «μηδὲν ἄγαν» λεγόντων καὶ «πᾶν μέτρον ἄριστον.»** ὁρᾶτε γὰρ ὅπως καὶ ὁ ἐμὸς πάππος εἰς βαθὺ γῆρας ἐληλακῶς καὶ τοσαῦτα ἔτη τὸ βασίλειον ἔχων κράτος, ὅσα μικροῦ δέω λέγειν οὐδεὶς πω τῶν πρόποτε βασιλέων,

Προβάλλει τα προσωπικά του συναισθήματα για την τύχη της αυτοκρατορίας (παθοποιία).

Αναφορά στη μεταβλητότητα των ανθρώπινων πραγμάτων και τη **θεία επέμβαση** που επιβάλλει την αέναη αλλαγή.

Χρήση αρχαιοελληνικών γνωμικών για να προσδώσει κύρος στο λόγο του. (γνώμες).

μεμίσηται μὲν παρὰ πάντων ὑπηκόων, οὐκ ἐπιστρέφεται δ' ὄλως οὔτε πρὸς θεραπείαν τοῦ μίσους, οὔτε πρὸς ὀρμὴν βοηθήσουσαν τοῖς Ῥωμαίων πράγμασιν, οὔτε μὴν ἀλγεῖ βλέπων τοὺς διαδόχους τῆς βασιλείας προαποθνήσκοντας. **τέθνηκε μὲν γὰρ ὁ βασιλεὺς ὁ ἐμὸς πατήρ μηδενὸς ἀπολελαυκῶς τῶν ὄσα βασιλευδῶν ἐφέιται, πλὴν τοῦ ὀνόματος.** τεθνήκασι δ' ἕτεροι τῶν καθ' αἶμα μάλα τοι προσηκόντων καὶ τὴν ἡλικίαν νεώτεροι. τεθνήξομαι δ' ἴσως κἀγὼ, πρὶν τι τῆς βασιλείας ὄνασθαι. **τί γὰρ τοῦ ἀποθανεῖν ῥῆον, καὶ ταῦτα ἀνθρώπῳ κινδύνους ἀεὶ παραβαλλομένῳ καὶ οὕτως ἀφειδοῦντι τοῦ ζῆν;** ἴσως δ' ἂν τινες καὶ φιλαρχίαν νοσεῖν με ὑποτοπάσαιεν ἀποστατοῦντα βλέποντες τοῦ πάππου καὶ βασιλέως καὶ οὐχ ὑπέικειν ἐθέλοντα. τοῦτο δ' οὔτε πάνυ τελέως ἀποφήσαιμ' ἂν ἔγωγε, οὔτε πάνυ συνθείην. **εἰ μὲν γὰρ ἐώρων αὐξανομένην τὴν τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν καὶ πλατυνόμενα τὰ ἡμέτερα ὄρια, ἡδέως ἂν ἐκαθήμην μακρὰν τινα τὴν ἡσυχίαν ἀσκῶν** καὶ τοιαύτας τινὰς βόσκων ἐλπίδας, ὁποίας καὶ οἱ τοὺς ἑαυτῶν ὀφρονόμους ὀρῶντες μακροτέραν ὁμοῦ καὶ ποικιλωτέραν τὴν πανδαισίαν παρασκευάζοντας. **ἐπεὶ δὲ καθ' ἡμέραν ὀρώ πρὸς τὸ δυστυχέστερον συνωθούμενα τὰ Ῥωμαίων πράγματα καὶ πρὸ τῶν πυλῶν μονοноῦ τῆς βασιλευδούσης ἀρπαζομένους τοὺς ταλαιπώρους Ῥωμαίους καὶ σφαττομένους ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀεὶ, τίνα ἂν οἴεσθέ με καρδίαν ἔχειν;** καὶ οἱ μὲν πλείους τῶν ἀνθρώπων τὰς ἐλπίδας ἔχουσι τῆς ἐνεστώσης λύπης φάρμακον, καὶ εἰ ψευδεῖς εἶεν· ἐμοὶ

Επίθεση στο ἦθος του Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου για δευτέρα φορά.

Αναφορά στο θάνατο του πατέρα του **(επίκληση στο συναίσθημα του ακροατηρίου).**

Προβάλλει τον εαυτό του ως ἄνθρωπο που συνεχῶς αντιμετωπίζει κινδύνους καὶ δεν υπολογίζει τὴ ζωὴ του **(προβολὴ του ἠθους του ομιλητή).**

Αιτιολογεί τὴ στάση του καὶ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἀποστάτησε ἐναντίον του παπποῦ του **(ενθῦμημα).**

Επικαλεῖται τὴ δυσχερὴ κατάσταση σὲν ὁποία βρίσκονται τὰ πράγματα γιὰ τὴν αυτοκρατορία **(κινδυνολογία),** προκειμένου νὰ γεννήσει αἰσθήματα φόβου σὲν τὴν ψυχὴς τῶν ακροατῶν του **(παθοποιία).**

δὲ οὐδὲ ψευδεῖς ἐλπίδες λείπονται πρὸς ψευδόμενον παραμύθιον. εἶτα τὸν ἐκ Μακεδονίας Ἀλέξανδρον διὰ θαύματος ἄγετε, δυσχεραίνοντα διὰ μικροψυχίαν καὶ ἀχθόμενον τῷ πατρὶ, ὅτι νίκας ἐπὶ νίκαις προσετίθει διηνεκῶς καὶ ὑπετέμνετο τοῦ παιδὸς ὡς ἂν εἴποι τις τὸ φιλότιμον, μετριωτέρας καταλιμπάνων αὐτῷ προφάσεις πολεμικῶν τροπαίων· ἐμὲ δὲ τάναντιώτατα πάσχοντα βλέποντες καὶ ζημιούμενον μὴ μόνον τὰς τῆς ἀρχῆς ἐλπίδας διὰ τὴν παντελῆ φθορὰν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν δὴ τὸν δρόμον τοῦ εὖ ζῆν οὐ δικαίως νομίζετε δυσχεραίνειν; ὅμως ἐγὼ μὴ δυνάμενος ἡσυχίαν ἄγειν διανέστην καὶ ἀπήτησα παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ πάππου δοθῆναί μοι μόνους χιλίους ὀπλίτας, ὑποσχόμενος διὰ τῆς πρὸς θεὸν ἀρραγοῦς ἐλπίδος περιέρχεσθαι μετ' αὐτῶν καὶ περιφρουρεῖν τὰς ἐν Βιθυνίᾳ πόλεις καὶ ἀποσοβεῖν ὡς ἐφικτὸν τοὺς ἐχθροὺς πόρρω που, πρὶν ἐκεῖνας χειρωσαμένους καὶ φραγμοὺς διαβάντας πολιορκεῖν τὸ Βυζάντιον. ὁ δὲ μὴ διδοὺς καὶ πολέμιον ἦγεται καὶ ἐπαρᾶταί μοι τὰ δεινότερα. προφέρει μοι δὲ καὶ ἐγκλήματα, ὅποσα τὸ εὐλόγον δηθὲν αὐτῷ πρὸς τὸ μισεῖν με δίδωσιν· ἐν μὲν, ὅτι κοινὰ χρήματα δυναστεία χρησάμενος ἐνὸς τῶν ἐξισωτῶν ἀφειλόμην. τοῦτο δ' οὐδὲν ἐμοὶ τῶν ἀτόπων ἔδοξε βασιλεῖ τε ὄντι καὶ σπάνει πολλῇ πιεζομένῳ, μὴ διδόναι θέλοντος τοῦ βασιλέως καὶ πάππου, εἰ τοῖς στρατιώταις ἐνδεδωκέναι ἐξεγένετο μερικά τινα χρήματα εἰληφέναι πορισμοῦ τινος τῶν ἀναγκαίων εἴνεκα. δεύτερον δὲ, ὅτι τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεμπομένων ἐπιτρόπων εἰς τὰς Θρακικὰς

Σύγκριση με το Μέγα Αλέξανδρο (πλαστό ιστορικό παράδειγμα).

Θεωρεῖ δικαιολογημένη την αγανάκτησή του προς τον αυτοκράτορα.

Προβολή της θεοσεβείας του (προβολή του ἠθους του ομιλητή).

Ανασκευή της επιχειρηματολογίας του αντιπάλου (ενθυμήματα).

<p>χώρας καὶ πόλεις ἔστιν οὗς ἐξοστρακίζω κενούς. καὶ τοῦτο δ' ἔγωγε πράττω οὐκ ἀδικῶν, ὡς ἔμοιγε φαίνεται, ἀλλὰ καὶ μάλα κατὰ τὸ εὖλογον. πλείστον γὰρ εἰληφέναι χρημάτων ὠνίους διατεινόμενοι τοὺς ταλαιπώρους Θυρᾶκας ἀπηνέστερον ἢ ἀνδραπόδοις χρώνται αὐτοῖς. οἱ δὲ καὶ ὑπ' ἀνάγκης συνωθούμενοι καὶ τὴν σώζουσιν τύχην οὐκ ἔχοντες ὅθεν πορίσαιντο πρὸς ἐμὲ κλάοντες καὶ ὀλοφυρόμενοι τρέχουσι. πρὸς οὖν τὴν τοιαύτην ἀπάνθρωπον συμφορὰν καμπτόμενος ἀπαλλάττειν ἐνεχείρουν. ὅμως ἐγὼ τὰ πλείω παρεῖς ἐφ' ἑτέραν τρέπομαι ζήτησιν τήμερον. ἦδε ἔστιν ἔκτισις χρέους χιλιάδων ὀκτὼ νομισμάτων, ἃς τοῖς ἐμοῖς στρατιώταις ὀφείλω, οἱ πολλὸν ἤδη χρόνον ζύν γε ἐμοὶ τὴν πλανωμένην περιῖασι βόσκοντες τύχην. οὐ γενομένου πλέον οὐδὲν ἀντικείμεναι τῷ πάππῳ καὶ βασιλεῖ.»</p>	<p>Προβολή της φιλανθρωπίας και ευ-σπλαχνίας του (προβολή του ἠθους του ομιλητή).</p> <p>Αίτημα προς τον αυτοκράτορα και προ-βολή του ἠθους του.</p>
---	---

Ο Γρηγοράς προκειμένου να αποδώσει την ψυχοσύνθεση, τις προθέσεις και τις σκέψεις του Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου, παρουσιάζει μια εκτενή δημηγορία με έντονα συγκινησιακά φορτισμένο λόγο, τέτοιο που εικάζει ότι χρησιμοποίησε στη συγκεκριμένη περίπτωση ο επίδοξος αυτοκράτορας, για να κερδίσει την εὐνοια και τη συμπάθεια του ακροατηρίου του, να διαλύσει τις όποιες υποψίες εναντίον του και να ανασκευάσει τις όποιες κατηγορίες περί σφετερισμού της εξουσίας. Στο μεγαλύτερο μέρος κινείται στο πλαίσιο της παθοποιίας και της ηθοποιίας με διπλό στόχο, την πρόκληση συναισθημάτων από τη μια και την προβολή της προσωπικότητάς του ή τη μείωση της προσωπικότητας του αντιπάλου του, του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Β΄ Παλαιολόγου. Επομένως, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ο ιστορικός κάνοντας μια μικρή παύση στην παρουσίαση των γεγονότων ζωντανεύει εύστοχα μια δραματική στιγμή των εξελίξεων, επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα να αναδείξει πτυχές της προσωπικότητας του πρωταγωνιστή του και να στήσει μια δραματοποιημένη σκηνή, όπως όλες οι δημηγορίες και οι λόγοι που ενυπάρχουν στη *Ρωμαϊκή Ιστορία*.

Όσον αφορά στην αξιοπιστία αυτών των δημηγοριών τίθεται το ερώτημα αν εκφωνήθηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο ή αποτελούν επινοήσεις του συγγραφέα, που εξυπηρετούν το στόχο του. Το σίγουρο είναι ότι σε εκείνες τις περιστάσεις εκφωνήθηκαν είτε δημόσια είτε ιδιωτικά διάφοροι λόγοι από τους πρωταγωνιστές

των γεγονότων και κυρίως από τον Ι. Καντακουζηνό, προκειμένου να αιτιολογήσουν τη στάση τους και να ικανοποιήσουν τα ιδιοτελή συμφέροντά τους. Σε ορισμένες από αυτές τις δημηγορίες πιθανόν να υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας ή να τις πληροφορήθηκε από άλλους αυτόπτες μάρτυρες. Βέβαια, είναι απίθανο ο Γρηγοράς ή οποιοσδήποτε άλλος να ήταν παρών σε μια ιδιωτική συνομιλία ανάμεσα στο αυτοκρατορικό ζεύγος. Όμως, ο Γρηγοράς δεν επιδιώκει με αυτές τις δημηγορίες και τους λόγους να μας προσφέρει μια φωνογραφική απόδοση των ειρημένων, αλλά μονάχα να αποδώσει το γενικότερο πνεύμα και τη στόχευσή τους. Μπορεί να μην ειπώθηκαν ποτέ κατ' αυτό τον τρόπο, αλλά περίπου αυτά θα εννοούσαν ή θα επεδίωκαν οι πρωταγωνιστές. Τέλος, θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι αυτές οι δημηγορίες ανακαλούν στη μνήμη μας περισσότερο τις δημηγορίες του Ξενοφώντα, που περιέχονται στα *Ελληνικά* και διακρίνονται από έλλειψη πολιτικού βάθους, επιχειρημάτων και κριτικής διάθεσης παρά τις απaráμιλλες θουκυδίδειες δημηγορίες, υπηρετούν όμως τους στόχους του ιστορικού που είναι η δικαίωση ορισμένων προσωπικοτήτων –ανάμεσα στις οποίες βρίσκεται και ο ίδιος– ή αμαύρωση κάποιων άλλων.

ESTUDIOS NEOGRIEGOS
REVISTA CIENTIFICA DE LA
SOCIEDAD HISPANICA DE ESTUDIOS NEOGRIEGOS

SUMARIO

Editorial.....	7
Οι γεωγραφικοί όροι και οι ταυτίσεις τους στο <i>Διγενή Ακρίτη</i> (χρ. Escorial): αναλυτικός πίνακας <i>Ιωάννης Κιορίδης</i>	9-58
Los estudios comparativos sobre <i>Diyenís Acritis</i> y el <i>Cantar de Mio Cid</i> . Algunas anotaciones sobre el género de la ‘epopeya medieval’ <i>Michalis Michael</i>	59-88
Narrativa medieval grega: entre orient i occident <i>Santiago Carbonell Martínez</i>	89-106
Η πολιτική σκέψη του Νικηφόρου Γρηγορά στη <i>Ρωμαϊκή Ιστορία</i> <i>Savvas Giagtzoglou</i>	107-120
Η <i>Ριμάδα κόρης και νέου</i> μεταξύ ελληνικής και δυτικής παράδοσης <i>Maria Caracausi</i>	121-138
La Revolución helénica de 1821 a través de la novela histórica de la España decimonónica: <i>Grecia, o La doncella de Missolonghi - Amor y religión, o La joven griega</i> <i>Dimitris Miguel Morfakidis Motos</i>	139-160
Los <i>Kalóyeri</i> y el culto de Dioniso en Tracia. Traducción y estudio <i>Pedro Jesús Molina Muñoz</i>	161-188
«Γενοβέφω» ή «Η Αρετή Θριαμβεύουσα» <i>Μαρία Νένου</i>	189-208
Recensiones.....	209
Markos Panayotis Tsifrikas, <i>Ελληνο-ισπανικό και ισπανο-ελληνικό λεξικόχλωρίδας / Diccionario griego-español y español-griego de flora</i> (Pedro Jesús Molina Muñoz) - Eleni Anna Vafeiadou, <i>Ελληνο-ισπανικό και ισπανο-ελληνικό λεξικόφιλοσοφικώνόρων / Diccionario griego-español y español-griego de términos filosóficos</i> (Pedro Jesús Molina Muñoz) - Trikupis, Spyridon, <i>Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως</i> [trad. cast. del gr. por Manuel Acosta Esteban: <i>Historia de la insurrección griega</i>] (Dimitris Miguel Morfakidis Motos) - Στ. Ζαφείρη, Α. Ψαροπούλου, Ε. Διαμαντή, Κ. Δανέζη, Χ. Δημόπουλος, Α. Τριγκάτζη, Ν. Παναγιωτοπούλου, Ά. Τρυποσκούφη, <i>Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας</i> (Mariano Villegas Hernández).	
Reseñas de Actividades.....	219
Ciclo de conferencias de la Alianza Francesa y la Maison de France en Granada, Universidad de Granada (Encarnación Motos Guirao)	

Título abreviado: *Estud. Neogriegos*
2014, Número 16
ISSN: 1137-7003
Depósito Legal: GR. 82-97